

УДК 330.34 : 336.2

В.П.РЕШЕТИЛО, д-р екон. наук

Харківська національна академія міського господарства

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Досліджується суть поняття «фінансова безпека підприємства», її складові, основні критерії ефективної системи фінансової безпеки підприємства, аналізуються методи оцінки фінансової безпеки підприємства з позицій їх найбільшої ефективності.

Исследуется сущность понятия «финансовая безопасность предприятия», ее составляющие, основные критерии эффективной системы финансовой безопасности предприятия, анализируются методы оценки финансовой безопасности предприятия с позиций их наибольшей эффективности.

Essence of concept «Financial safety of enterprise» is probed its basic constituents, basic criteria of the effective system of financial safety of enterprise, the methods of estimation of financial safety of enterprise are analyses from positions of their most efficiency.

Ключові слова: зовнішнє середовище підприємства, погрози, підприємницькі ризики, економічна безпека, фінансова безпека, система забезпечення безпеки.

Кризова ситуація в Україні в 2008-2009 рр. показала, що розвиток підприємства як відкритої виробничої і інституційної системи перебуває під впливом таких чинників зовнішнього середовища, як нестабільна соціально-економічна і політична ситуація в країні і в світі, стан зовнішніх і внутрішніх ринків, ціни на ресурси, недосконалість законодавства, криміналізація суспільства, корупція та ін. Джерелами негативних впливів можуть також бути усвідомлені або неусвідомлені дії окремих посадових осіб і господарюючих суб'єктів (вищого менеджменту підприємств, органів державної влади, міжнародних організацій, підприємств-конкурентів), а також найрізноманітніші об'єктивні обставини (стан фінансової кон'юнктури, наукові відкриття і технологічні розробки конкурентів, форс-мажорні обставини і т.п.). Як показує практика, підприємства різних форм власності і видів економічної діяльності по різному знаходять вихід з однакових несприятливих обставин, що складаються. Однією з найбільш поширених причин збитковості і подальшого банкрутства багатьох підприємств була відсутність у них ефективної системи фінансової безпеки, здатної не тільки протистояти негативним впливам зовнішнього середовища, але й покращувати фінансово-економічне положення підприємства.

Актуальність проблеми забезпечення фінансової безпеки підприємства обумовлює доцільність розробки науково обґрунтованої теоретичної бази, направленої на формування і вдосконалення ефективної системи фінансової безпеки з урахуванням тенденцій розвитку підпри-

емств у сучасному ринковому середовищі й економічного стану в країні. Виходячи з цього, метою даної статті є визначення концептуальних основ дослідження суті і основних складових системи фінансової безпеки як об'єкту управління підприємством, і аналіз методів оцінки фінансової безпеки підприємства з позицій їх найбільшої ефективності.

Серед дослідників, що займаються проблемами економічної безпеки підприємства, слід виділити роботи Груніна О., Козаченко А., Пономарьова В., Ляшенко А., Сорокіна І., Фісуненко П. [1-4] та ін. Проте аналіз останніх публікацій свідчить про недостатню увагу авторів до визначення ролі фінансової безпеки як найважливішої складової економічної безпеки підприємства, і виявлення ролі управлінської системи підприємства в досягненні її необхідного рівня.

Можна виділити декілька підходів різних авторів до визначення фінансової безпеки підприємства (ФБП). Дуже часто забезпечення фінансової безпеки підприємства зводять до захисту від різного роду економічних злочинів (крадіжок, шахрайства, фальсифікацій, промислового шпигунства і т.д.) [1, с.35]. Поза сумнівом, ці погрози дуже важливі й повинні постійно аналізуватися і враховуватися, але зводити фінансову безпеку підприємства тільки до цього не можна. Це поняття ширше і більш емке, ніж просто система захисту від злочинів і посягань.

Ще один підхід до фінансової безпеки полягає в її розумінні як стану захищеності від внутрішніх і зовнішніх погроз [5, с.48]. Проте, це дуже спрощений підхід, оскільки боротьба з погрозами, як така, часто не є метою створення і володіння підприємством, ведення ним економічної діяльності. Слід також звернути увагу, що поняття погроз часто плутають з близькою категорією – підприємницький ризик. Підприємницький ризик – це економічна категорія, що і кількісно, і якісно виражається в невизначеності результату наміченої до здійснення підприємницької діяльності, відображає ступінь неуспіху (або успіху) діяльності підприємця (фірми) в порівнянні із заданими результатами. Як бачимо, ризик – це ведення діяльності в умовах невизначеності або ж взагалі сама невизначеність умов і результатів діяльності, а загроза – це вже цілком певний негативний розвиток подій. Отже, можна сказати, що загроза – це варіант (або стадія) розвитку ризику, що вже почав реалізовуватися за небажаним варіантом; загроза – це вже заздалегідь відомий сценарій несприятливого розвитку подій, що виходять за рамки поняття нормальної невизначеності умов господарської діяльності. З цього також виходить, що зводити ФБП до боротьби із загрозами неправомірно, оскільки це значно звужує суть цієї категорії.

При дослідженні ФБП представляється доцільним не просто ви-

явити загрози, що можуть порушувати діяльність підприємства і привести його до банкрутства, а проаналізувати необхідність створення цілісної системи забезпечення економічної безпеки, що потребує врахування декількох принципових моментів:

- поняття безпеки є первинним по відношенню до загрози, а сама безпека – це стан, властивість, що відноситься до підприємства, а не до загрози;
- підприємство повинне створюватися вже з урахуванням вимог забезпечення фінансової безпеки, окремі механізми забезпечення безпеки повинні закладатися, починаючи з етапу підготовки засновницьких документів і аж до ведення поточної фінансово-господарської діяльності підприємства (ФГД), а якщо підприємство вже створене, то постійно повинні вноситися всі необхідні зміни;
- одночасно з підприємством повинна формуватися і система його фінансової безпеки, в якій реалізований системний підхід, а вся ФГД підприємства повинна розглядатися як єдиний комплекс заходів, направлений на забезпечення ФБП;
- у системі забезпечення ФБП необхідно прогнозувати і виявляти найбільш небезпечні погрози і механізми їх реалізації, нейтралізуючи їх заходами переважно превентивного характеру;
- система ФБП повинна розроблятися з урахуванням специфіки діяльності підприємства і стану зовнішнього середовища.

Ближче до розуміння фінансової безпеки є точка зору, згідно з якою вона розглядається як стан ефективного використання ресурсів або потенціалу підприємства, як наявність у нього конкурентних переваг, обумовлених відповідністю матеріального, фінансового, кадрового, техніко-технологічного потенціалів і організаційної структури підприємства його стратегічним цілям і завданням, тобто здатність підприємства забезпечити певний рівень економічної і фінансової безпеки [7, с.53]. Але сам факт наявності переваг і потенціалу, без їх використання і реалізації, не гарантує підприємству фінансової безпеки.

Підсумовуючи розглянуті вище точки зору, зазначимо, що фінансова безпека підприємства – це безперервний процес забезпечення на підприємстві, що знаходиться в певному зовнішньому оточенні, стабільності його функціонування, фінансової рівноваги і регулярного отримання прибутку, а також можливостей виконання поставлених завдань, його здібність до подальшого розвитку і вдосконалення на різних стадіях життєвого циклу підприємства і в процесі зміни конкурентних ринкових стратегій. Фінансова безпека підприємства – це цілісна система захищеності його життєво важливих інтересів від внутрішніх і зовнішніх погроз, фінансовий захист його виробничого, інсти-

туційного, кадрового і інтелектуального потенціалів, інформації, технологій, капіталу і прибутку, який забезпечується системою мір спеціального правового, економічного, організаційного, інформаційно-технічного і соціального характеру. ФБП вимагає гармонізації в часі і просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів зовнішнього середовища, що діють за межами підприємства. Таким чином, ФБП – це комплексна цілісна система, яка вимагає спеціальної творчої роботи і управління. Результатом становлення і функціонування такої системи повинні стати економічний стан підприємства, стійкий по відношенню до внутрішніх і зовнішніх змін фінансово-господарської діяльності, стабільність його функціонування, фінансово-комерційний успіх, прогресивний науково-технічний і соціальний розвиток.

Ефективна система забезпечення фінансової безпеки підприємства припускає:

- його активну діяльність, направлену на підвищення якості збору інформації не тільки про конкурентів, але і про стан власної діяльності, включаючи першочерговість визначення цілей і стратегії підприємства;
- розвиток превентивного підходу, тобто пріоритетність розробки шляхів уникнення можливих погроз і мінімізація негативних дій;
- підвищення ролі і частки інформаційно-аналітичної діяльності в роботі служби безпеки підприємства, що обумовлене неймовірними темпами зростання значення інформації як чинника функціонування сучасного підприємства;
- одночасне забезпечення прозорості і конфіденційності інформації про діяльність підприємства;
- розвиток взаємозв'язку економічної безпеки підприємства з національною економічною безпекою.

ФБП є базовою складовою його економічної безпеки. Економічна безпека підприємства має свої показники, на підставі яких визначаються здібності підприємства протистояти окремим видам небезпеки. Загальними показниками економічної безпеки є: продуктивність (співвідношення кількості виробленої продукції до кількості витрачених трудових ресурсів); фінансова стабільність (визначається коефіцієнтом автономії і коефіцієнтом ефективності підприємства); платоспроможність (здатність підприємства виконувати свої зобов'язання перед кредиторами і забезпечувати функціонування власного виробництва). Окрім цих показників, також застосовуються загальний коефіцієнт ліквідності (відношення суми грошей в цінних паперах до коротко-

строкової заборгованості), стійкість, рентабельність виробництва, ефективність накопиченого капіталу, результати економічної діяльності (здатність підприємства досягти поставленої мети і виконувати власну місію в стратегічному вимірюванні) та ін.

Економічна безпека, будучи багатоплановою категорією, включає декілька функціональних складових: фінансову (досягнення найбільш ефективного використання корпоративних фінансових ресурсів); техніко-технологічну (ступінь відповідності функціонуючих на підприємстві технологій сучасним світовим аналогам); інтелектуальну і кадрову (збереження і розвиток інтелектуального потенціалу підприємства, ефективне управління персоналом); інформаційну (ефективне інформаційно-аналітичне забезпечення господарської діяльності підприємства); політико-правову (правове забезпечення діяльності підприємства, дотримання чинного законодавства); екологічну (дотримання екологічних норм, що діють, мінімізація втрат від забруднення навколишнього середовища); силову (забезпечення фізичної безпеки працівників фірми і збереження його майна).

ФБП є основою його економічної безпеки. Для оцінки її рівня в практичній діяльності підприємств використовується декілька основних методів:

1) *пороговий метод*, який використовується в різних варіаціях і може давати або дві градації: небезпечно/безпечно, або більшу кількість градацій, наприклад нормальний стан, передкризовий, кризовий, критичний стан та ін. При використанні даного методу визначаються загрози для підприємства і способи захисту від них, а по кожній загрозі визначаються показники і порогові значення. Пороговий метод використовує критерій: якщо хоч би один показник не відповідає певній нормі, то фінансовий стан підприємства небезпечний;

2) *ресурсно-функціональний метод* або метод економічної ефективності. Суть даного методу полягає в тому, що підприємство розробляє різні заходи щодо захисту від загроз і по кожному оцінює економічний результат. На основі цього методу рівень ФБП пропонується оцінювати на основі сукупного критерію шляхом зважування і підсумовування окремих функціональних критеріїв, визначуваних за допомогою порівняння можливої величини збитку, який може бути причинний підприємству (організації), і ефективності заходів щодо запобігання такому збитку. Сукупний критерій економічної безпеки необхідно зіставити в попередньому і нинішньому році. Якщо його значення росте, то рівень фінансової безпеки поліпшується;

3) *комплексний метод*, що потребує розрахунку інтегрального показника економічної безпеки;

4) *метод, заснований на теорії економічних ризиків*, коли по різних загрозах розраховується рівень можливих ризиків і передбачуваний збиток. Збиток порівнюється з величиною прибутку, доходу, майна.

Одним із найбільш значущих елементів системи ФБП є механізм її забезпечення, який є сукупністю законодавчих актів, правових норм, спонукальних мотивів і стимулів, методів і засобів, за допомогою яких забезпечується досягнення цілей фінансової безпеки і вирішення завдань, що стоять перед підприємством. Результатом функціонування цього механізму є надходження ресурсів і інформації, необхідних для організації процесу виробництва відповідно до системи пріоритетних інтересів підприємства, мінімізація витрат на придбання ресурсів і виробництво товарів і послуг, стабільне збільшення основних показників фінансово-економічної діяльності підприємства. Дія механізму ФБП повинна бути направлена на забезпечення діяльності підприємства як в даний час, так і на перспективу. Якщо в першому випадку домінують такі умови забезпечення фінансової безпеки, як мінімізація витрат, зростання загальної виручки і прибутку підприємства, то в другому – це адаптація до нововведень, розширення виробництва і його диверсифікація. Кожна з цих умов забезпечення ФБП не можна розглядати ізольовано, вони тісно взаємозв'язані.

Таким чином, ФБП є універсальною категорією, що відображає рівень фінансової захищеності підприємства і його діяльності від негативних дій зовнішнього середовища, а також його здатність швидко усунути різні загрози або пристосуватися до тих умов, які негативно позначаються на його діяльності. Зміст даного поняття включає систему мір, що забезпечують конкурентоспроможність і економічну стабільність підприємства, а також підвищення рівня доходів як підприємства в цілому, так і його працівників.

В умовах ринкової економіки економічна безпека підприємства (і фінансова безпека як її складова), залежить від економічної безпеки держави, регіону, і спирається на їх наявний фінансовий, сировинний і виробничий потенціал, перспективи розвитку. Головний вплив на фінансову безпеку підприємства здійснює фінансова безпека країни – такий стан бюджетної, грошово-кредитної, банківської, валютної системи та фінансових ринків, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних загроз, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання. Фінансова безпека на макроекономічному рівні містить такі складові:

- бюджетна безпека – це стан забезпечення платоспроможності держави з урахуванням балансу доходів і видатків державного й місцевих бюджетів та ефективності використання бюджетних коштів;
- валютна безпека – це такий стан курсоутворення, який створює оптимальні умови для поступального розвитку вітчизняного експорту, безперешкодного припливу в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи, а також максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках;
- грошово-кредитна безпека – це такий стан грошово-кредитної системи, який характеризується стабільністю грошової одиниці, доступністю кредитних ресурсів та таким рівнем інфляції, що забезпечує економічне зростання та підвищення реальних доходів населення;
- боргова безпека – це такий рівень внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування й ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та оптимального співвідношення між ними, достатній для вирішення нагальних соціально-економічних потреб, що не загрожує втратою суверенітету і руйнуванням вітчизняної фінансової системи;
- безпека фондового ринку – це оптимальний обсяг капіталізації ринку (з огляду на представлені на ньому цінні папери, їх структуру та рівень ліквідності), здатний забезпечити стійкий фінансовий стан емітентів, власників, покупців, організаторів торгівлі, торговців, інститутів спільного інвестування, посередників (брокерів), консультантів, реєстраторів, депозитаріїв, зберігачів та держави в цілому.

Значний вплив на фінансову безпеку підприємства здійснюють також ступінь досконалості законодавчої бази, рівень оподаткування, доступ до світових ринків збуту, інвестиційна привабливість регіону і держави в цілому. Важливо зазначити, що підприємства, на яких не ведеться діяльності щодо забезпечення їх економічної і фінансової безпеки, зазвичай приречені, термін їх «незахищеного життя» залежно від розміру, галузі та інших обставин, за нашими спостереженнями, складає від одного до шести років. При цьому якщо діяльність щодо забезпечення ФБП ведеться системно, з рахуванням світової і вітчизняної практики, то в цьому випадку термін життя підприємства значно збільшується, (навіть на порівняно невеликих підприємствах), а інвестиції у забезпечення ФБП швидко окупаються.

1.Грунин О.А. Экономическая безопасность организации / О.А. Грунин, С.О. Грунин. – СПб.: Питер, 2002. – 160 с.

2.Козаченко А.В. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения / Козаченко А.В., Пономарев В.П., Ляшенко А.Н. – К.: Либра, 2003. – 280 с.

3.Сорокіна І.В. Теоретико-методологічні аспекти формування системи економічної безпеки підприємства // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 12. – С.114-122.

4.Фісуненко П.А., Нагорний В.В., Левченко В.Ф. Сучасні підходи до визначення сутності економічної безпеки підприємства // Економічний простір. – 2008. – № 20/1. – С.139-144.

5.Экономика и организация безопасности хозяйствующих субъектов [Гусев В.С., Демин В.А., Кузин Б.И. и др.]. – СПб: Очарованный странник, 2001. – 288 с.

6.Лоханова Н. Система управління станом економічної безпеки підприємства: проблемні питання, концепція розвитку / Н. Лоханова // Економіст. – 2005. – №2. – С.52-56.

Отримано 05.07.2011

УДК 65.012.8

Л.В.ГНИЛИЦЬКА, канд. екон. наук

ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. В.Гетьмана»

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКОВОЇ СИСТЕМИ З МЕТОЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Обґрунтовано сучасні підходи до формування облікової інформації як внутрішнього ресурсу в забезпеченні економічної безпеки підприємства. Визначено пріоритети удосконалення принципів та методів бухгалтерського обліку з метою найбільш повного задоволення потреб окремих груп користувачів при прийнятті управлінських рішень щодо підтримання безпечного та динамічного розвитку підприємства.

Обоснованы современные подходы к формированию учетной информации как внутреннему ресурсу в обеспечении экономической безопасности. Определены приоритеты усовершенствования принципов и методов бухгалтерского учета с целью наиболее полного удовлетворения нужд отдельных групп пользователей при принятии управленческих решений относительно поддержки безопасного и динамичного развития предприятия.

In article modern approaches to formation of the registration information as to an internal resource in maintenance of economic safety are proved. Priorities of improvement of principles and methods of accounting for the purpose of the fullest satisfaction of needs of separate groups of users are defined at acceptance of administrative decisions concerning support of safe and dynamical development of the enterprise.

Ключові слова: економічна безпека, облікова інформація, бухгалтерські ризики, принципи бухгалтерського обліку, стратегічний управлінський облік.

В умовах сьогодення суб'єкти господарювання володіють цілим спектром облікової інформації, зосередженої у зовнішній (фінансовій, статистичній і податковій) та внутрішній звітності. Разом з тим для економіки України на сучасному етапі все більш характерним є зростання підприємств з низькою платоспроможністю чи/та високою збитковістю, що спричиняє ненавмисне їх банкрутство. Такий стан вітчизняної економіки обумовлює необхідність удосконалення облікового забезпечення та підвищення ролі інформації у системі економічної безпеки суб'єктів господарювання з метою: